

## POSUDKY A ZPRÁVY

---

### Kruh přátel českého jazyka v akademickém roce 2011/2012

---

Na počátku podzimního běhu se Kruh přátel českého jazyka hned dvěma přednáškami připojil ke gratulantům, kteří spolu s jazykovou poradnou Ústavu pro jazyk český AV ČR oslavili její pětasedmdesátiny. Nejprve 5. 10. 2011 představila vedoucí poradny **M a r k é t a P r a v d o v á** (Praha) její historii i současnost v přednášce nazvané *Pražská jazyková poradna – proměny a perspektivy*. 12. 10. na ni navázala **V e r o n i k a Š t ě p á n o v á** (Praha) s poněkud užším tématem *Výslovnostní problematika v jazykové poradně*. Z dotazů zaslanych jazykové poradně v letech 1999–2010 jich k výslovnosti směřovalo jen přibližně jedno procento; týkaly se výslovnosti cizích slov, asimilace znělosti, výslovnosti *i/y*, výslovnosti zdvojených hlásek aj. 19. 10. pronesla **O l g a M a r t i n c o v á** (Praha) zajímavou přednášku *Neologismy z vlastních jmen v dnešní češtině*. Dozvěděli jsme se mj., že je rozdíl, je-li někdo klausovec, nebo klausista, že prezidentský systém může být putinoidní a kaviár z Kauflandu kauflandoidní či že v literatuře se může hrabalovat i vaculíkovat. Rozbor vytváření novotvarů byl podán velmi systematicky a přehledně. *Korespondence Bedřicha Smetany* byla tématem přednášky **L u c i e R y c h n o v s k é** (Brno) 26. 10. Přednášející, spolutvůrkyně korpusu Smetanova epistolárního jazyka, představila velkého skladatele jako pisatele, který se pro češtinu jako jazyk své bohaté korespondence rozhodl bezmála ve čtyřiceti letech, a ačkoli se v ní cílevědomě cvičil, ortograficky čistě ani důsledně spisovně se nikdy psát naučil, a systematicky charakterizovala jazyk jeho korespondence, výrazně ovlivněný mluvenou řečí a také němčinou. 2. 11. zavítali do Kruhu germanista a sociolingvista **V í t D o v a l i l** a jeho diplomantka **J a n a O l i v o v á** (Praha) s analýzou toho, jak se užívá *spisovná čeština ve školní praxi*. První z přednášejících se zaměřil na teoretické pozadí výzkumu spisovnosti (teorie jazykového managementu, Ammonovo rozlišení aktérů spisovné normy) a položil ústřední otázku, kdo a jak rozhoduje o tom, co je spisovné. Druhá přednášející poté prezentovala dílčí výsledky výzkumu, v němž se zabývala tím, jak a s oporou o co učitelé češtiny opravují „chyby“ v žákovských testech a slohových pracích. **P e t r J a n e č e k** (Praha) své vystoupení 9. 11. nazval *Současné pověsti, fámy a anekdoty (Specifika soudobého českého folkloru)*. Seznámil publikum s pozoruhodným fenoménem současného folkloru, prezentoval ho na mnoha příkladech a v rámci různých badatelských teorií a ukázal, že tu nejde jen o další rozvíjení tradičních folklorních žánrů, ale i o svérázné formy spojené s populární a mediální kulturou současnosti. *Máme se obávat anglicizace češtiny?* otázal se publika 16. 11. **R o b e r t A d a m** (Praha). Přednášející se představil jako milovník české i anglické kultury, ale s jistými obavami dokládal množství projevů anglicizace češtiny (včleňováním anglických nebo prostřednictvím angličtiny přejímaných prvků do jazykového systému), které podle jeho názoru poškozují národní jazyk jako kulturní domov. Argumentace byla vedena velmi prakticky – hlavním požadavkem na komunikaci ve veřejném prostoru má být srozumitelnost, a kde není nutné klást komunikaci překážky, tam se klást nemají. Na titulní otázku přednášející nakonec odpověděl v zásadě kladně. 23. 11. **J i ř í T r á v n í č e k**

(Brno) založil svou přednášku *Češi jako čtenáři* na údajích z nejnovějších reprezentativních výzkumů českého čtenářství, jak byly představeny v jeho knihách *Čtete?* (2007) a *Čtenáři a internet* (2010). Odhalil např. různé motivace Čechů ke čtení a interpretoval mnohé další údaje z obsáhlých dotazníků, vztahující se nejen k četbě, ale i k využívání internetového prostředí. Publikum bylo seznámeno i s fenoménem tzv. čtenářských biografii, v nichž se dospívá na základě dlouhodobě realizovaných řízených rozhovorů k obecnějším poznatkům o vlivu četby na formování osobnosti. *Centrem a periferií morfologického systému substantiv* (zejména feminin zakončených na -a) se zabývala ve své disertační práci i v přednášce na ní založené (30. 11.) K a m i l a S m e j k a l o v á (Praha). Jako teoretické pozadí jí přitom posloužila teorie centra a periferie, jak ji rozpracovala pražská lingvistika v 60. letech. S tématem *Psaná čeština neslyšících a korpus DEAF* vystoupila 7. 12. K l á r a R i c h t e r o v á (Praha). Ve svém vystoupení seznámila publikum s jazykovou situací neslyšící populace i s hlavními specifickými rysy psaných textů českých neslyšících a představila koncepci a strukturu společného projektu Ústavu Českého národního korpusu a Ústavu českého jazyka a teorie komunikace, korpusu DEAF, který je zaměřen na vybudování reprezentativní základny pro studium těchto textů. V souvislosti s tím upozornila i na některé obecnější problémy, které při budování korpusu DEAF vystupují do popředí, např. na způsob lemmatizace nestandardně zapsaných slov a tvarů nebo výrazů typických pro internetovou komunikaci. Poslední prosincová přednáška (14. 12.) byla stejně jako loni věnována *prezentaci nových edic České knižnice*. J i ř í H o l ý představil experimentální utopistický román Marie Majerové Přehrada, J a r o s l a v a J a n á č k o v á předjala nové edice Roku na vsi bratří Mrštíků a M i l a n B l a h y n k a pohovořil o úvodním z plánovaných tří svazků prvního kritického vydání Nezvalovy poezie.

Na počátku jarního běhu přednášek jsme 29. 2. 2012 v Kruhu přivítali jednatele Pražského lingvistického kroužku T o m á š e H o s k o v c e (Praha/Brno). V přednášce nazvané *Celosní filologie – strukturalistický program pro budoucnost* se věnoval nejprve filologickému životu v meziválečné Praze, který dal vzniknout jak Kroužku, tak Kruhu, a posléze podstatě strukturalismu jako noetického stanoviska vyznačujícího se binárním pojetím znaku; v centru jeho výkladu se nakonec ocitl znak v rozměru textu, neboť texty jsou jedinou objektivní realitou jazyka. Z b y n ě k S e d l á č e k (Ústí nad Labem) obrátil 7. 3. pozornost přátel českého jazyka k výtvarnému umění a jeho významnému reprezentantovi konceptuální orientace Daliboru Chatrnému (nar. 1925). Přednášející slovem i obrazem (dokonce i jedním zapůjčeným originálním dílem) dokládal umělcův celoživotní zájem o interakci obrazu, písma, slova a textu. Chatrný využil ve svých výtvarných dílech texty předních českých autorů a autorek, zkoumal vztah sémantiky slov a jejich barevného provedení a psaná slova analyzoval co do jejich komponent v jakési výtvarné morfologii. Přednáška tak užitečně překračovala oborové hranice. M a r e k J a n o s i k - B i e l s k í (Praha) promluvil 14. 3. v přednášce *Příběhy utrpení aneb Sběrka kázání založených na legendách* o pozoruhodné sbírce kázání z literárně stále nedostatečně prozkoumaného období druhé poloviny 15. století, obsahující žánrově nevyhraněné texty oscilující mezi hagiografií, pasionálem a homiletikou. Tento soubor je podle Janosika-Bielského rovněž pozoruhodný svými nářečními rysy, a mohl by být proto vděčným objektem analýzy historické dialektologie. 21. 3. vystoupil T o m á š H a v e l k a (Praha) s přednáškou *Od didaxe k zábavě: exempla v raném novověku*. Důležitost výzkumu uvedení žánru v raněnovověkém období podtrhuje skutečnost, že na rozdíl od středověkých narácí,

k nimž existují i v české literární historii významné práce a soupisy, není – jak referující připomněl – raněnovověká produkce kromě prací P. Voita (věnovaných ovšem primárně produkci předbělohorské), několika dílčích studií a především etnograficky vedených soupisů dosud náležitě prostudována. Z blízkého zahraničí přijel J a r o s l a w M a l i c k i (Vratislav) a 28. 3. rekapituloval v Kruhu *staré a nové otázky ve výzkumu polských bohemizmů*, zkoumané už skoro 140 let. Slezský bohemista postupoval po jednotlivých jazykových plánech a představil bohemismy nebo domnělé bohemismy v polštině, přejímané od středověku dodnes. Došlo i na otázky aktuální reflexe českých jazykových vlivů v jazykovém vědomí dnešních Poláků. 4. 4. představil M a r i á n S l o b o d a (Praha) Kruhu netradiční téma – *jazykovou krajinu* – a položil si otázku, *co vypovídají nápisy v prostoru o jazyce a společnosti*. Veřejné dopravní značky, billboardy, uliční tabulky, nápisy na obchodech a na úředních budovách mají vedle informační funkce i funkci symbolickou; k jejich lingvistickému výzkumu lze přistupovat staticky (např. analýzou distribuce jednotlivých jazyků na nápisích ve vymezeném území) i dynamicky (např. srovnáním nápisů zachycených na starých fotografiích s dnešní situací na daném místě). Vedle současných zahraničních přístupů byly v přednášce, doprovázené bohatým fotografickým i filmovým materiálem, připomenuty i úvahy L. Nebeského o spjatosti znaků a prostředí. O týden později, 11. 4., charakterizovala J a n a H o f f m a n n o v á (Praha) *syntax mluvené češtiny a možnosti jejího výzkumu*, přičemž jmenovala řadu syntaktických konstrukcí specifických nebo typických pro spontánní, zejména dialogické mluvené projevy, zjištěných výzkumem mluvených korpusů češtiny. Zvláště přínosné bylo srovnání dvou dvojic mluvených a písemných textů: jednak experimentálně získaných mluvených a psaných vyprávění téže příhody týměž mluvčím (písemná verze byla kondenzovanější a zároveň explicitnější), jednak autentických mluvených projevů a jejich standardizovaného přepisu prováděného pro potřeby Pražského závislostního korpusu mluvené češtiny (při něm zmizely redundantní výrazy a mluvní proud byl „rozsekán“ do krátkých vět – výsledný text působil nepřírozně a úsečně). Již podruhé vystoupil 18. 4. v Kruhu plukovník J o s e f E r n s t (Viedeň), tentokrát aby se svým „kamarádem“ Heinzem H. Weiländerem představil různé *aspekty historického vývoje české vojenské terminologie*. Ve fundované přednášce doplněné poutavou prezentací se zabýval formováním novodobé české vojenské terminologie od konce 18. do konce 20. století; přesvědčivě přitom dokázal, že její tvoření mělo kromě nezpochybnitelné jazykové pragmatické funkce rovněž důležitý rozměr související se státní a národní identitou. Na závěr upozornil rovněž na současný česko-rakouský bilaterální projekt AKTE (Arbeitskreis Tschechische Terminologie – Pracovní kruh české terminologie). *K čemu lingvisté potřebují poezii*, vysvětlila 25. 4. I r e n a V a ň k o v á (Praha), hovoříc *o jednom přístupu ke zkoumání konotací*. Vedle denotace a systémových („silných“) konotací (opředených o sekundární významy, příbuzná slova a lidovou frazeologii) mají slova i konotace „slabé“, které lze objevit v kreativních textech, zejména v básnických rekonceptualizacích; na jejich základě pak lze směřovat k lexikálnímu významu v jeho potencialitě. *Budování korpusu češtiny romských žáků a jeho možná využití* byly 2. 5. předmětem vystoupení K a t e ř i n y Š o r m o v é a Z u z a n n y B e d ř i c h o v é (Praha). Referující představily jazykovou databanku ROMi a elektronický korpus jazyka romských mluvčích vznikající na TU v Liberci a UK v Praze. Zaměřily se na koncepci a strukturu korpusu, na metodiku sběru a zpracování jazykových dat, na některé charakteristické znaky češtiny romských žáků a na možná využití korpusu. V l a d i m í r

B i n a r (Praha) začal 9. 5. svou přednášku *Máchovo dědictví v české poezii 20. století* interpretací rytmických a sémantických vlastností Máchovy básně *Temná noci, jasná noci*; plasticky ukázal podstatu máchovské bipolarnosti, oxymoričnosti a existenciálního tíhnutí k metamorfóze. Poté demonstroval na básních O. Březiny, J. Demla, V. Nezvala a V. Holana, že českou poezií toto „dědictví“ stále prochází a vyvíjí se v různých polohách a modifikacích. Trochu symbolicky v roce dvacátého výročí vydání prvního svazku Českého jazykového atlasu (1992) a tři týdny po křtu jeho Dodatků, jímž se toto monumentální dílo uzavřelo, vystoupila 16. 5. S t a n i s l a v a K l o f e r o v á (Brno) s otázkou *Česká nářečí: jsou, či nejsou?* Vedle Českého jazykového atlasu věnovala pozornost i dalším dílům české dialektologie, zvláště chystanému Slovníku nářečí českého jazyka. Konstatovala, že nářečí jako územně vymezené útvary národního jazyka nepochybně patří minulosti, avšak jejich znaky se projevují ještě v soudobé češtině, a na řadě příkladů tento fakt ilustrovala. 22. 5. 2012 se v rámci Kruhu konala ještě jedna přednáška, s níž se původně nepočítalo, přednesená netradičně v ruštině a tlumočená do češtiny. Využili jsme návštěvy A l l y S . B ě l o u s o v o v é (Moskva), aby nám pod názvem *Teorie jazykových smyslů a její využití v Ruském ideografickém slovníku* představila právě vycházející lexikografické dílo nového typu. U jeho zrodu stála známá lingvistka N. J. Švedovová a smysl je v něm chápán jako nejabstraktnější jazyková kategorie, již lze formálně vyjádřit systémem deiktických jednotek (zvl. zájmen a sloves – kdo/co, jaký, čím, kde, být, dělat apod.): a právě na tzv. „smyslové struktuře jazyka“ jsou v uvedeném slovníku založena hesla. Náročné teoretické téma bylo proloženo prezentacemi slovníkových hesel. Publikum iniciovalo svými dotazy dlouhou diskusí, z níž bylo patrné, že Ruský ideografický slovník je dílem neobyčejně inspirativním.

*Robert Adam, Milan Harvalík, Ondřej Koupil,  
Václav Petrbok, Vladimír Šmilauer, Irena Vaňková*

*Kruh přátel českého jazyka  
Filozofická fakulta UK  
nám. Jana Palacha 2, 116 38 Praha 1  
vladimir.smilauer@tiscali.cz*